

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1995-1996

---

23 NOVEMBER 1995

Wetsvoorstel tot instelling van een instapregeling voor samenwonenden

(Ingediend door mevr. Merchiers c.s.)

TOELICHTING

Dit wetsvoorstel herneemt het voorstel dat de heer Guy Swennen op 20 juli 1993 in de Kamer van volksvertegenwoordigers heeft ingediend (Gedr. St. 1143/1).

De postmodernistische werkelijkheid

Waarom zou het recht gedoemd moeten zijn om zeden en mentaliteit met enkele decennia achterna te hinken?

Voorwerp van dit wetsvoorstel is een wetgevend inhaalmaneuver, om inzake samenlevingsvormen te komen tot wettelijke oplossingen die aangepast zijn aan de huidige maatschappelijke werkelijkheid, de werkelijkheid van het postmodernisme.

Het tijdperk van de omvattende, veilige thuishavens van ideologische, filosofische of religieuze grote bezielende en mobiliserende verhalen of credo's is, zeker op het vlak van individuele leefstijl, in grote mate voorbijgestreefd.

Hoewel dit ronduit klinkt als een cliché, worden er weinig tastbare conclusies uit getrokken.

Traditioneel was politieke ethiek een maatschappelijk dominant waardensysteem, via de wetgeving verheven tot exclusieve zedenleer en gedragscode.

Uit het verzet daartegen vanwege andersdenkenden ontsproten de grote ethische debatten in de

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1995-1996

---

23 NOVEMBRE 1995

Proposition de loi instituant l'union civile

(Déposée par Mme Merchiers et consorts)

DÉVELOPPEMENTS

La présente proposition de loi reprend la proposition qu'avait déposée M. Guy Swennen à la Chambre des représentants, le 20 juillet 1993 (Doc. 1143/1).

La réalité postmoderniste

Pourquoi le droit serait-il condamné à être toujours en retard de plusieurs décennies sur les mœurs et les mentalités?

La présente proposition de loi a pour but d'actualiser notre législation en ce qui concerne les formes de cohabitation et de prévoir des formules qui soient adaptées à la réalité sociale actuelle, la réalité postmoderniste.

L'époque où, grâce à leur fonction normative et à leur pouvoir mobilisateur, les mythes et credos idéologiques, philosophiques ou religieux constituaient des références rassurantes et sécurisantes est largement révolue, certainement en ce qui concerne le style de vie individuel.

En dépit de son évidence, ce constat n'a guère eu de prolongement concret.

L'éthique politique était, par tradition, un système de valeurs dominant élevé, par le législateur, au rang de morale et de code de conduite exclusifs.

De la réaction à cette situation sont nés les grands débats éthiques de la politique belge. C'est surtout au

Belgische politiek. Vooral tijdens de naoorlogse decennia veranderde de waardenbeleving van grote delen van de bevolking in die mate dat tegengestelde ethische waardensystemen van vergelijkbare omvang tegenover mekaar stonden. De traditioneel dominante ethiek kwam zelfs in de minderheid.

Het politiek ethisch debat werd echter nog steeds gevoerd in termen van levensbeschouwelijke tegenstellingen en werkte nog — weze het al erg verflauwd — mobiliserend.

De intensiteit van individualisering van de waardenbeleving die de jongste jaren duidelijk geworden is, kenmerkt onder meer wat men is gaan noemen de postmoderne tijd.

We leven meer en meer in een waardenmozaïekmaatschappij, waarin een ethisch debat in termen van een handvol herkenbare waardenvakjes voorbijgestreefd is.

Dat is de essentie van het nieuwe post-moderne politiek-ethisch debat: hoe kan de wetgever het gamma van waardenaspiraties van de burger maximaal tot ontplooiing laten komen, met tegelijkertijd maximale garantie voor de vrijheid van en de eerbied voor de medeburger?

De politiek heeft de opdracht inzake dit ethisch denkwerk een inhaalmaneuver uit te voeren.

Dit wetsvoorstel valt te situeren in het hart van het familierecht, en trapt dus onvermijdelijk op een aantal traditionele ethisch zere tenen. Het overgrote deel van onze bevolking zal geenszins wakker liggen van deze gevoeligheden. Dat is de nieuwe werkelijkheid.

In meer alledaagse termen gaat het over het bouwen van bruggen over de veelbesproken kloof tussen burger en politiek.

Actieve neutraliteit van de wetgever inzake relatie-recht

Elk individu moet op elk ogenblik vrij kunnen bepalen welke relatie hij aangaat of beëindigt.

Inzoverre de vrijheid van en de eerbied voor de medeburger niet in het gedrang komen, dient de overheid elke bevoogding te vermijden.

De wetgever moet zo neutraal mogelijk zijn inzake relatie- en samenlevingsvormen, zonet gaat de wetgever in tegen de persoonlijke vrijheid die zelfs de intieme levenssfeer raakt. De burger heeft het fundamentele recht zijn gezinsleven naar eigen keuze in te richten.

Neutraliteit mag in deze geen synoniem zijn van passiviteit of onverschilligheid.

cours de la décennie qui a suivi la Seconde Guerre mondiale que les mentalités ont évolué dans de larges couches de la population, au point que des systèmes de valeurs concurrents et d'ampleur comparable se sont trouvés face à face. L'éthique jusque-là dominante devint même minoritaire.

Le débat politique et éthique restait toutefois animé par les oppositions philosophiques et gardait un effet mobilisateur, même s'il est devenu beaucoup moins intense.

L'individualisation accrue des systèmes de valeurs que l'on a constatée ces dernières années est caractéristique de ce que l'on appelle l'époque postmoderniste.

Nous vivons de plus en plus dans une mosaïque de valeurs et un débat éthique qui ne serait axé que sur quelques valeurs de référence bien établies serait tout à fait dépassé.

Telle est l'essence du nouveau débat politico-éthique postmoderniste: comment le législateur peut-il satisfaire au mieux toutes les aspirations du citoyen tout en garantissant la liberté et le respect d'autrui?

Le législateur devra s'efforcer d'actualiser notre droit en fonction de l'évolution des mentalités.

La présente proposition de loi se situe au cœur même du droit familial et touche donc inévitablement à certaines valeurs éthiques traditionnellement délicates, mais par lesquelles la grande majorité de la population ne se sent plus guère concernée. C'est cela la nouvelle réalité.

Il s'agit, pour l'exprimer en termes plus courants, de jeter des ponts et de combler le fossé qui s'est creusé entre les citoyens et les hommes politiques.

Neutralité active du législateur en matière de droit relationnel

Tout individu doit, à tout moment, pouvoir décider librement dans quelle relation il s'engage ou à quelle relation il met fin.

Dans la mesure où la liberté et le respect des tiers ne sont pas compromis, l'autorité publique doit s'abstenir de tout paternalisme.

Le législateur doit faire preuve de la plus grande neutralité possible à l'égard des formes que peuvent revêtir les relations personnelles et la vie commune, sous peine de porter atteinte à la liberté individuelle, y compris même en ce qu'elle touche l'intimité de la personne. Le citoyen a le droit le plus absolu d'organiser sa vie familiale comme il l'entend.

La neutralité ne peut toutefois, en l'espèce, être synonyme de passivité ou d'indifférence.

In de huidige stand van onze wetgeving is in feite slechts één samenlevingsvorm wettelijk voluit gehonoreerd: het heterosexuele, monogame huwelijk. Op de keper beschouwd is dit een exclusiviteitsregeling zonder meer, te nemen of te laten: alle andere samenlevingsvormen krijgen in ons officieel familierecht geen iota aandacht. Meer nog, eens gekozen voor en ingestapt in het exclusieve wettelijk instituut, zorgt de wetgever op het einde van de twintigste eeuw nog altijd voor een niet te onderschatten parcours vol hindernissen als men eruit wil stappen en kiezen voor een andere samenlevingsvorm.

Toegegeven, de hindernissen waren nog niet zo lang geleden veel hoger: toen was het wettelijk instituut van het huwelijk welhaast een juridische kerker.

Evenzeer juist: een waaier van andere samenlevingsvormen wordt getolereerd door de wetgever.

De leegte wegens het stilzwijgen van de wetgever over andere samenlevingsvormen, werd een — weze het in slow-motion en zeer lang knarsetandend — creatieve ruimte voor de rechtspraak om aan problemen van andere samenlevingsvormen een juridische mouw te passen.

De huidige stand van de echtscheidingswetgeving is zonder meer een bewijs van de bevooroordeeldheid van de wet. Om de neutraliteit te bereiken, of minstens veel dichterbij te benaderen, is er actie nodig: wetten moeten dringend gestemd worden.

De tolerantie met betrekking tot andere samenlevingsvormen kan bezwaarlijk doorgaan als neutraliteit.

Dat andere samenlevingsvormen zonder meer door de wet gediscrimineerd worden, is zeker geen overdrijving.

Als men neutraliteit van de wetgever inzake samenlevingsvormen als doel vooropstelt, wenkt in de huidige stand van de wetgeving geen statische, maar een dynamische opdracht. Er is dus wetgevend werk aan de winkel: afbouw van oud en opbouw van nieuw burgerlijk recht. Afbouw van dikke brokken Napoleontisch burgerlijk recht, die gehuwden die het niet meer zien zitten in hun maag gesplitst krijgen.

Opbouw van nieuw recht betreffende andere samenlevingsvormen vereist twee delicate evenwichtsoefeningen.

Ten eerste, het hoofdkenmerk van alle samenlevingsvormen buiten het huwelijk, inzonderheid het ongehuwd samenwonen, is soepelheid. De afwezigheid van een wettelijk statuut begenadigt de betrokkenen met een niet-inmenging, met de vrijheid die zij zelf gekozen hebben. Om het even welke wettelijke regeling dient die soepelheid en vrijheid te

Actuellement, notre législation ne reconnaît en fait pleinement qu'une seule forme de vie commune: l'union hétérosexuelle, monogamique. Au fond, il s'agit là, ni plus ni moins, d'un régime d'exclusivité à prendre ou à laisser, et notre droit familial ne prête pas la moindre attention aux autres formes de vie commune. Bien plus, alors que le vingtième siècle touche à sa fin, la loi impose toujours un véritable parcours du combattant à celui qui, ayant choisi de s'engager dans l'institution légale exclusive, veut par la suite quitter cette institution légale pour une autre forme de vie commune.

Il faut cependant reconnaître qu'il n'y a pas si longtemps de cela, les obstacles étaient bien plus importants encore: l'institution du mariage s'apparentait alors à une prison juridique.

Il est également exact que toute une série d'autres formes de vie commune sont tolérées par le législateur.

Le vide dû au silence du législateur quant aux autres formes de vie commune s'est transformé en un espace d'innovation dans lequel la jurisprudence tente, fût-ce graduellement et, pendant très longtemps, avec réticence, de pallier au silence en élaborant des solutions juridiques adéquates.

La législation actuelle en matière de divorce atteste à suffisance les préjugés dont la loi s'est nourrie. Pour atteindre à la neutralité, ou du moins s'en approcher beaucoup plus, il faut agir, c'est-à-dire légiférer d'urgence.

La tolérance à l'égard des autres formes de vie commune peut difficilement passer pour de la neutralité.

On peut affirmer sans crainte d'exagération que les autres formes de vie commune sont l'objet d'une discrimination légale.

Si l'on estime que le législateur se doit de faire preuve de neutralité à l'égard des différentes formes de vie commune, on ne peut, dans l'état actuel de la législation, se confiner dans l'immobilisme. Il faut agir, c'est-à-dire faire œuvre législative et faire subir au vieux droit civil napoléonien une sérieuse cure de jouvence en faisant un sort aux dispositions indigestes qui restent sur l'estomac des époux à qui l'avenir conjugal paraît sans issue.

L'élaboration de nouvelles règles de droit régissant les formes alternatives de vie commune nous contraint à tenter deux exercices d'équilibre délicats.

Premièrement, la caractéristique essentielle de toutes les formes de vie commune extraconjugale, et, en particulier, de la cohabitation, est la souplesse. L'absence de statut légal assure aux intéressés la non-immixtion dans leur relation, la liberté qu'ils ont eux-mêmes choisie. Cette souplesse et cette liberté doivent être respectées, quel que soit le régime légal retenu

respecteren, anders zou het een achteruitgang zijn qua neutraliteit van de wetgever. Het evenwicht in abstracto gesteld, zal dus een symbiose dienen te zijn tussen soepelheid, vrijheid vooral inzake beëindiging van een samenlevingsvorm en wettelijke rechtsgevolgen, die niet als betuttelend, maar als positief ervaren worden.

Alleen via een dergelijke benadering kan de discriminatie ten opzichte van het huwelijk weggewerkt worden.

Dat brengt ons bij de tweede evenwichtsoefening: hoe elke wettelijke discriminatie tussen de samenlevingsvormen tot nul herleiden?

In theorie lijkt dit eenvoudig. Praktisch wordt men echter geconfronteerd met een onoverzienbaar aantal individuele situaties, met dito gevolgen op het vlak van gewenste rechtsgevolgen.

Een voorbeeld: er zijn ongehuwd samenwonenden die het als een onrecht ervaren geen aanspraak te kunnen maken op het erfrecht, zoals dat geldt voor de langstlevende echtgenoot binnen het huwelijk; er zijn echter ook ongehuwd samenwonenden die dat uitdrukkelijk niet wensen.

Een ander voorbeeld: er zijn ongehuwd samenwonenden die het evident vinden dat voor de zwakke partner bij hun uiteengaan een stevige onderhoudsgeldregeling bestaat; onnodig aan te stippen dat niet alle ongehuwd samenwonenden die mening toegeedaan zijn.

De ideaaltypische oplossing zou een mogelijke à-la-cartecombinatie zijn, een wettelijke menukaart met voor elk wat wils, met als enige beperking een afdoende bescherming van de belangen van de partner.

Tussen de huidige stand van de wetgeving en die ideaaltypische oplossing ligt een zeer lange weg. We zien echter in dat de ultieme perfectie voor altijd een utopie zal blijven.

Een aanzienlijke verbetering van de bestaande toestand kan een uitbreiding van het keuzeaanbod van typeregelingen (met varianten) inzake samenlevingsvormen zijn.

Het enig wettelijk geregeld «instapsysteem» is het huwelijk. Als tweede wettelijk geregeld «instapsysteem» wordt hierbij dus de «vrijwillige instapregeling voor samenwonenden» toegevoegd. *Grosso modo* zou de nieuwe wettelijke relatie-menukaart er dan als volgt uitzien:

— Het huwelijk: zelfs als de uittredingsmodaliteiten aanzienlijk versoepeld worden, is dit instapsysteem nog steeds het meest formalistische, met de meest uitgebouwde mogelijkheden en keuzemodaliteiten aan rechtsgevolgen;

pour régir ce type de relation, faute de quoi la neutralité du législateur serait battue en brèche. L'équilibre une fois atteint dans l'abstrait, il faudra dès lors réaliser une symbiose entre souplesse, liberté, surtout pour ce qui est de la cessation de la vie commune, et effets de droit, qui ne devront pas être perçus comme des entraves mesquines à la liberté, mais comme des mesures s'inscrivant dans une approche positive.

Seule une telle approche permettra d'éliminer la discrimination par rapport à l'union conjugale.

Ceci nous amène au deuxième exercice d'équilibre: comment supprimer toute forme de discrimination légale entre les différentes formes de vie commune?

En théorie, la solution est simple, mais, dans la pratique, on se trouve confronté à une multiplicité de situations individuelles qui ont des conséquences tout aussi multiples quant aux effets juridiques souhaités.

Un exemple permettra de mieux appréhender cette diversité: s'il existe des cohabitants non mariés qui voient une injustice dans le fait qu'en cas de décès de leur partenaire, ils ne peuvent invoquer, comme le conjoint survivant, le bénéfice des dispositions du droit successoral, il en est d'autres qui se refusent formellement à envisager une telle possibilité.

De même, si certains cohabitants non mariés estiment qu'il serait tout à fait normal que la loi prévoie, en cas de séparation, un régime de pension alimentaire sérieux en faveur du partenaire qui est en situation précaire, cet avis n'est évidemment pas partagé par tous.

La solution idéale consisterait à permettre à chacun de se choisir, selon ses préférences, un régime «à la carte» dans un menu légal dont les possibilités ne seraient limitées que par le souci de protéger efficacement les intérêts du partenaire.

Cette solution idéale se situe à cent lieues de la législation actuelle et nous sommes conscients que la perfection ultime restera à jamais du domaine de l'utopie.

On peut améliorer considérablement la situation actuelle en élargissant l'éventail des conventions (et des variantes) possibles en matière de vie commune.

Le seul cadre légal en matière d'union est le mariage. La présente proposition institue un deuxième cadre légal d'union: «le régime volontaire d'union civile». En gros, les couples se verraient offrir quatre options légales «à la carte»:

— Le mariage: même si les modalités de dissolution étaient considérablement assouplies, ce régime n'en demeurerait pas moins le plus formaliste, offrant les possibilités les plus larges en ce qui concerne les effets juridiques;

— De «instapregeling voor samenwonenden»: zowel qua instap als uitstap bijzonder soepel, met een erfrecht naar beeld en gelijkenis van dat van de langstlevende echtgenoot binnen het huwelijk, met beperktere varianten inzake vermogenstelsels, met uitgetekende krijtlijnen voor bijdrageplicht;

— Het «conventioneel georganiseerd samenwonen», geregeld door een samenwoningsovereenkomst; dit is geen wettelijk instapsysteem, doch — zoals verder toegelicht in het eerste artikel van huidig wetsvoorstel — wordt deze samenwoningsovereenkomst wettelijk erkend, zodat er geen betwisting over het geoorloofd karakter meer kan bestaan, vooral ten opzichte van samenwonenden van hetzelfde geslacht;

— Het niet-georganiseerd samenwonen: bedoeld wordt de samenlevingsvorm waarbij betrokkenen geen voorafgaande regeling van rechtsgevolgen treffen, en waarbij in geval van conflict de rechtspraak temperende oplossingen biedt.

Een eerste kennisname zal onmiddellijk de bedenking doen rijzen dat het toekennen van bepaalde rechtsgevolgen aan de ene samenlevingsvorm en niet aan de andere, een vorm van discriminatie is.

Laten we de zaken omdraaien: als de wetgever aan alle samenlevingsvormen dezelfde rechtsgevolgen zou toekennen, dan zou men alom teigeren omdat de keuzevrijheid aldus vernietigd zou worden.

Men voelt via deze *a-contrario*-redenering onmiddellijk waar het schoentje nijpt: wat is discriminatie en wat niet? De rudimentaire en zeer algemene definitie van discriminatie komt hoedanook neer op het bewust ongelijk behandelen van personen die zich in gelijke of gelijkaardige omstandigheden bevinden.

Dit brengt ons bij de wezenskenmerken van de diverse samenlevingsvormen. Niemand zal ontkennen dat het feit van de samenwoning zonder meer een gemeenschappelijk kenmerk is. Maar dat is dan ook alles. Voor het overige is het een vlag die de meest diverse ladingen dekt.

Individen kiezen voor een bepaalde samenlevingsvorm, geïnspireerd door een rijke verscheidenheid aan intenties, niet in het minst op het vlak van de gewenste rechtsgevolgen. Van gelijke, gelijkaardige of zelfs analoge situaties is hier beduidend geen sprake, zodat de gemakkelijke kritiek van discriminatie totaal ontzenuwd wordt.

Sterker nog, de keuze van een bepaalde relatievorm wordt niet alleen geïnspireerd, maar in vele gevallen hoofdzakelijk gemaakt op basis van het soort rechtsgevolgen dat eraan verbonden is.

Een gevarieerde relatie-menukaart, aangeboden door de wetgever, kan dus niet struikelen over het verwijt van discriminatie. Zelfs indien dit wetsvoor-

— L'union civile: particulièrement souple tant en matière d'union que de dissolution; les droits successoraux sont identiques à ceux du conjoint survivant dans le cadre du mariage, avec des variantes plus restreintes en matière de droits patrimoniaux et des jalons concernant l'obligation de verser une aide financière;

— La «cohabitation conventionnelle»: réglée par une convention de cohabitation; il ne s'agit pas d'une union légale, mais — ainsi qu'il ressort de l'article 1er de la présente proposition de loi — cette convention sera désormais légalement reconnue, de sorte que sa légitimité ne pourra plus être contestée, notamment lorsque les cohabitants sont du même sexe;

— La cohabitation non conventionnelle: il s'agit d'une forme de vie commune dont les intéressés ne règlent pas les effets juridiques par convention préalable, et pour laquelle la jurisprudence offrira des solutions à l'amiable en cas de litige.

On pourrait se demander au premier abord s'il n'est pas discriminatoire d'attribuer des effets juridiques à une forme de vie commune et non à une autre.

Imaginons le contraire: si le législateur conférait les mêmes effets juridiques à toutes les formes de vie commune, il s'ensuivrait un tollé général parce que l'on aurait supprimé toute liberté de choix.

Ce raisonnement *a contrario* fait immédiatement apparaître le nœud du problème: en quoi consiste la discrimination? Selon une définition grossière et très générale, la discrimination consiste à traiter de manière délibérément inégale des personnes se trouvant dans des situations semblables ou comparables.

Cela nous amène à considérer les caractéristiques fondamentales des différentes formes de vie commune. Force est de reconnaître que la cohabitation n'est qu'une caractéristique commune qui peut correspondre aux situations les plus diverses.

En optant pour une certaine forme de vie commune, les individus peuvent être animés par les motivations les plus diverses, dont les moindres ne se situent certainement pas au niveau des effets juridiques souhaités. Étant donné qu'il n'existe pas en l'occurrence de situations identiques, comparables ni même analogues, la critique — facile — qui consisterait à crier à la discrimination serait sans fondement.

Le choix d'une forme relationnelle n'est d'ailleurs généralement pas seulement inspiré, mais bien souvent déterminé essentiellement par les effets juridiques qui en découlent.

Une «carte» variée de formes relationnelles proposée par le législateur ne saurait donc être qualifiée de discriminatoire. Même si la présente proposition

stel wet wordt, is de keuze op de menukaart nog sober. Maar het zal al de charme krijgen van een beginnend origineel restaurant, in vergelijking met de keuzeloze gaarkeuken van vandaag.

Om in de terminologie van deze beeldspraak te blijven: de chef-kok van de gaarkeuken zal de handen uit de mouwen moeten steken. Waarmee gezegd wil zijn dat neutraliteit van de Belgische wetgever ten opzichte van samenlevingsvormen een actieve neutraliteit moet zijn.

Succes van het ongehuwd samenwonen

Volgens de laatste volkstelling zou zo'n 18 % van de bevolking ongehuwd samenwonen.

Een zeer recente enquête bij zeshonderd 16- tot 21-jarigen, gedaan door het onderzoeksbureau I.M.A.R.A. Marketing Research in opdracht van de krant *De Standaard*, gepubliceerd in diezelfde krant van 28 april 1993, wijst uit dat 67 % van de Vlaamse jongeren het huwelijk helemaal niet ziet als een verouderde instelling, maar voor 22 % is het dat wel; 11 % weet het niet.

In één adem stellen de ondervraagde jongeren dat begrip, verdraagzaamheid, trouw en een harmonische seksuele verhouding door hen beschouwd worden als de belangrijkste ingrediënten voor een geslaagde relatie: een verpletterende meerderheid, liefst 94 %, gelooft in het gezin.

Tegelijkertijd werd een enquête uitgevoerd door Marketing Unit, in opdracht van de krant *Le Soir*, bij 1 700 Belgische jongeren, ook op 28 april 1993 gepubliceerd.

Daarbij wordt een vergelijking gemaakt met een brede enquête in 1980 bij dezelfde jonge leeftijdscategorie tussen 17 en 23 jaar. Daaruit blijkt dat het huwelijk heel wat veren gelaten heeft: in vergelijking met 1980 verliest het huwelijk 18 % aan attractiviteit en slechts een jongeman op tien van die leeftijdscategorie opteert voor de klassieke huwelijksring aan zijn vinger.

Zowel in 1980 als in 1993 werd dezelfde vraag gesteld aan voormelde leeftijdsgroep: indien u de keuze had, voor welke samenlevingsvorm zou u op dit ogenblik opteren?

Daarop antwoordde in 1980 slechts 10 % en in 1993 liefst 20 %: voor samenwoning met een of meer vrienden. In 1980 gaf 33 % de voorkeur aan het huwelijk, 13 jaar later nog slechts 15 %. Het ongehuwd samenwonen daartegenover zit duidelijk in de lift: in 1980 droeg het de voorkeur weg van 13 % van de leeftijdscategorie in kwestie, in 1993 van 17 %.

devient loi, le choix des formes relationnelles proposées restera sobre. Mais il aura déjà l'attrait que présente le menu du restaurant original qui vient d'ouvrir ses portes par rapport à la nourriture de cantine que nous connaissons aujourd'hui.

Pour conserver l'image, nous dirons que le cuisinier de la cantine devra se retrousser les manches. En d'autres termes: la neutralité du législateur belge à l'égard des formes de vie commune doit être une neutralité active.

Succès de l'union libre

Il ressort du dernier recensement qu'environ 18 % des personnes résidant en Belgique vivent ensemble sans être mariées.

Une enquête très récente effectuée auprès de 600 jeunes âgés de 16 à 21 ans par le bureau d'études I.M.A.R.A. Marketing Research pour le compte du journal *De Standaard*, publiée dans ce même quotidien le 28 avril 1993, montre que 67 % des jeunes Flamands ne considèrent pas du tout le mariage comme une institution surannée, mais 22 % pensent le contraire, 11 % étant sans opinion.

Les jeunes sondés affirment dans un même élan qu'ils considèrent la compréhension, la tolérance, la fidélité et une entente sexuelle harmonieuse comme les principaux ingrédients d'une relation réussie: une majorité écrasante, pas moins de 94 % des personnes interrogées, croit à la famille.

À la même époque, Marketing Unit a effectué, pour le compte du journal *Le Soir*, une enquête auprès de 1 700 jeunes Belges, également publiée le 28 avril 1993.

On a comparé les résultats à ceux d'une large enquête réalisée en 1980 auprès de jeunes de la même catégorie d'âge, à savoir entre 17 et 23 ans. Il apparaît que le mariage est en régression: par rapport à 1980, le mariage perd 18 % de son attrait et seulement un jeune homme sur dix de cette catégorie d'âge opte pour le mariage classique.

La même question a été posée, tant en 1980 qu'en 1993, aux jeunes de la tranche d'âge précitée: si vous aviez le choix, pour quelle forme de cohabitation opteriez-vous actuellement?

Seulement 10 % des jeunes interrogés en 1980, mais pas moins de 20 % en 1993 ont donné la réponse suivante à cette question: pour une cohabitation avec un ou plusieurs amis. En 1980, 33 % des sondés préféraient le mariage; treize ans plus tard, ils n'étaient plus que 15 %. En revanche, l'union libre a manifestement le vent en poupe: en 1980, elle avait la préférence de 13 % des jeunes de la tranche d'âge précitée; en 1993, ce pourcentage est passé à 17 %.

De cijfers van de volkstelling en van deze diverse enquêtes wijzen uit dat het succes van het ongehuwd samenwonen in de lift zit, om diverse redenen, die hierna kort geanalyseerd worden.

In eerste instantie lijkt die tendens paradoxaal, vermits liefst 94 % van de ondervraagde jongeren gelooft in het gezin. Dit is slechts in schijn een paradox.

De schijn ligt in de begripsverwarring die zich voordoet omtrent de definitie van «gezin».

Traditioneel stond «het gezin» voor de heterosexuele huwelijksrelatie, bestaande uit vader, moeder en kinderen.

Deze inhoud van «gezin» is uit zijn traditionele voegen gebarsten. «Gezin» is vandaag een vlag die vele ladingen dekt: het gehuwd koppel, al dan niet met kinderen, éénoudergezinnen, samengestelde gezinnen, adoptiegezinnen, ongehuwd samenwonenden, al dan niet met kinderen, homoseksuele relaties.

De conclusie van al deze bevindingen leert dat de traditionele componenten van het gezin (sexualiteit, intimiteit, samenwoning, huwelijksluiting, keuze voor kinderen) steeds meer ontkoppeld in diverse combinaties voorkomen.

Individuele, gevoelsmatig persoonsgebonden keuze van samenlevingsvorm haalde de overhand op traditionele sociale druk en de evidentie van het huwelijk als ideale samenlevingsvorm.

Samen met bredere economische ontwikkelingen maakte de uitbouw van de verzorgingsmaatschappij — met vele vangnetten — dit mogelijk.

Waarom geniet nu specifiek het ongehuwd samenwonen een toenemend succes in het geheel van deze evoluties?

Parallel met de mozaïek aan samenlevingsvormen, bestaat er een gamma van individuele motivaties om te kiezen voor een bepaalde samenlevingsvorm.

De zuiver intellectuele verzetsdaad, de anarchistische keuze voor het ongehuwd samenwonen als verzet tegen de dominante vorm van het huwelijk, was van oudsher een motief. In afgezwakte vorm zal dit nog wel voorkomen, maar de norm is zo gedeukt, dat deze motivatie aan belang inboette.

De principiële keuze voor het ongehuwd samenwonen is daarvan een afgezwakte en tegelijkertijd een meer praktische motivatie: men kiest voor een samenlevingsvorm buiten het huwelijk om reden van vrijblijvendheid: ofwel vreest men het kluwen van het statuut van het huwelijk, of bepaalde onderdelen daarvan, zoals de moeilijkheden bij beëindiging ervan.

Les résultats du recensement et de ces différentes enquêtes montrent le succès croissant de l'union libre, qui s'explique pour diverses raisons analysées succinctement ci-après.

À première vue, cette tendance semble paradoxale, étant donné que pas moins de 94 % des jeunes interrogés croient à la famille. Mais le paradoxe n'est qu'apparent.

Le malentendu découle de la confusion qui entoure la notion de «famille».

Traditionnellement, la «famille» désignait l'entité matrimoniale hétérosexuelle, constituée du père, de la mère et des enfants.

Cette conception traditionnelle de la famille a éclaté. La famille est aujourd'hui une notion qui recouvre beaucoup de choses: les couples mariés avec ou sans enfant, les familles monoparentales, les familles composées, les familles adoptives, l'union libre, avec ou sans enfant, les relations homosexuelles.

Tout cela montre que de plus en plus, les composantes traditionnelles de la vie familiale (sexualité, intimité, cohabitation, mariage, choix d'avoir des enfants) se dissocient pour se réassocier en diverses combinaisons.

Les choix individuels en matière de vie commune, dictés par l'inclination personnelle, l'ont emporté sur la pression sociale et ont eu raison de la conviction selon laquelle le mariage constituerait la forme idéale de vie commune.

Cette évolution a été rendue possible par les bouleversements économiques et notamment par l'édification de la société-providence, avec ses nombreux garde-fous.

Pourquoi la cohabitation de partenaires non mariés tend-elle à supplanter toutes les formes nouvelles, désormais possibles, de vie commune?

Parallèlement à la mosaïque de formes de vie commune, il existe une série de motifs individuels qui poussent à choisir une de ces formes.

De tout temps, un de ces motifs a été la révolte intellectuelle, le choix anarchiste de cohabiter sans lien conjugal pour s'opposer à la forme dominante de vie commune que constituait le mariage. Ce type de motif existe encore sous une forme atténuée, mais la norme s'est tellement assouplie qu'il a perdu de son importance.

Le choix de cohabiter est à présent dicté par des considérations plus pratiques: on opte pour une forme de vie commune extraconjugale pour éviter de s'engager, soit que l'on redoute les complications inhérentes au mariage, soit que l'on en appréhende certains aspects, tels que les problèmes que pose la rupture.

Men kiest in die hypothese zonder meer voor soepelheid en dus voor een blijvend alternatief voor het huwelijk.

Anderen sluiten een huwelijk zeker niet uit en wensen op termijn zelfs een verregaande formalistische verankering: in afwachting opteren zij echter voor een aftastperiode — figuurlijk — met letterlijke aspecten: een voorhuwelijksfase, een pre-huwelijk.

Voorts zijn er velen die graag zouden huwen, doch daardoor een specifiek voordeel verliezen, en daarom blijven opteren voor het concubinaat.

Het verlies van een overlevingspensioen bijvoorbeeld, doet vele weduwen en weduwnaren blijvend in concubinaat leven: men gewaagt in dit verband van een ouderdomsconcubinaat. Ook de bescherming van het erfrecht van de kinderen uit een door dood of echtscheiding ontbonden huwelijk is in vele gevallen een beletsel voor een nieuw huwelijk.

Tenslotte is er de grote groep ongehuwd samenwonenden die geen toegang krijgen tot het huwelijk: overspelige samenwonenden die door een nog bestaande huwelijksband geen nieuwe kunnen sluiten, maar eveneens de in ons land grote groep homofiele en lesbische koppels.

De cruciale vraag rijst: wat zouden de cijfers van voorkeur zijn indien er een soepele wettelijke instap/uitstaperegeling zou zijn voor ongehuwd samenwonenden?

Niet weinigen zijn ervan overtuigd dat dit in de gegeven maatschappelijke omstandigheden een zeer succesvolle samenlevingsvorm zou worden.

Concubinaatswetten in enkele Westeuropese landen

Het eerste Westeuropese land dat de deur op een kier zette voor een gedeeltelijke wettelijk bepaalde rechtspositie voor het concubinaat was Zweden. De wet van 18 juni 1987 regelt de patrimoniale rechtsverhoudingen tussen homoseksuelen, in navolging van wat voor ongehuwde samenwoners van verschillend geslacht reeds veel eerder voorwerp van wetgeving was, zelfs al in de jaren vijftig.

Omdat het doortrekken van de rechtsgevolgen van het huwelijk naar het concubinaat door deze wetten slechts beperkt is (enkel vermogensrechtelijk), wordt wel eens gewaagd van het Zweedse «mini-huwelijk».

De Deense wet van 7 juni 1989 voerde, naast het huwelijk, het «geregistreerd partnerschap» in. Die instelling, die in wezen bedoeld was voor homoseksuelen maar die samenwonenden van een verschillend geslacht ook kunnen kiezen, heeft rechtsgevolgen die lijken op die van het huwelijk maar toch niet identiek zijn.

Dans ce cas, on opte simplement pour une forme souple de vie commune et donc pour une alternative durable au mariage.

D'autres n'excluent pas de se marier et souhaitent même, à terme, un ancrage très formaliste; en attendant, ils «tâtent le terrain» au cours d'une phase préconjugale, d'un «prémariage».

Par ailleurs, nombreux sont ceux qui voudraient se marier mais qui, ce faisant, perdraient un avantage quelconque, ce qui les pousse à persister dans le concubinage.

C'est ainsi que la perte de la pension de survie explique la décision de nombre de veufs et de veuves de s'installer dans le concubinage. On pourrait parler, dans ce cas, d'un «concubinage de vieillesse». De même, la sauvegarde des droits successoraux des enfants issus de mariages dissous par la mort ou le divorce fait souvent obstacle au remariage.

Enfin, il y a la catégorie importante des cohabitants célibataires qui ne peuvent pas accéder au mariage, qu'il s'agisse de concubins adultères ou d'homosexuels, également nombreux dans notre pays.

La question fondamentale est de savoir combien de cohabitants célibataires opéreraient pour le régime d'union civile s'il existait.

D'aucuns sont convaincus que cette forme de vie commune remporterait un vif succès dans le contexte social actuel.

Législation sur le concubinage dans certains pays d'Europe occidentale

La Suède est le premier pays d'Europe occidentale à avoir accordé, à certains égards, un statut légal aux concubins. La loi du 18 juin 1987 régit en effet les rapports patrimoniaux entre homosexuels, s'inspirant en cela de la législation relative aux cohabitants de sexe opposé, qui date, elle, des années 50.

Le concubinage n'étant, en vertu de ces lois, assimilé au mariage qu'en ce qui concerne le droit patrimonial, cette forme de cohabitation est quelquefois qualifiée de «mini-mariage» à la suédoise.

Au Danemark, la loi du 7 juin 1989 a créé, à côté du mariage, le «partenariat enregistré». Il s'agit d'une institution, créée en fait pour les homosexuels mais pour laquelle peuvent également opter les cohabitants hétérosexuels, dont les effets sont comparables mais certainement pas identiques à ceux du mariage.

Voortdurende samenleving en seksualiteit zijn geen voorwaarde tot instap, die trouwens zeer soepel verloopt via het huwelijksregister, bijgehouden door de ambtenaar van de burgerlijke stand.

De rechtsgevolgen getuigen ogenschijnlijk van weinig soepelheid: inzake onderhoudsplicht, vermogensregeling, erfrecht en ontbindingswijze zijn de gevolgen identiek aan die van het huwelijk hoewel de afstammings- en adoptieregeling exclusief aan het huwelijk voorbehouden zijn.

Is de Zweedse regeling een mini-huwelijk, dan is het Deense instituut een quasi-huwelijk, waaruit de uitdrukkelijke bedoeling blijkt een statuut te verlenen aan het samenwonen van homoseksuelen.

De echtscheidingswetgeving in Denemarken is zeer soepel, zodat de kritiek van overmatige gestrengheid wegwijnt.

Bij onze Noorderburen staat een vrijwillig statuut voor samenwonenden in de wachtkamer, terwijl bij onze Zuiderburen een voorstel van statuut blijkt naar de publieke diepvries verwezen werd.

In 1992 zond de Commissie voor de toetsing van wetgevingsprojecten aan de Nederlandse minister van Justitie een advies over aangaande de juridische benadering van samenlevingsvormen. Fundamentele bedoeling was te onderzoeken hoe meer wettelijke neutraliteit kon bereikt worden opzichts de verschillende samenlevingsvormen.

Voornoemde commissie stelde in haar advies voor twee vrijwillige vormen van registratie voor ongehuwd samenwonenden in te voeren.

De lichte vorm van registratie zou enkel publiek-rechtelijke gevolgen impliceren (bijvoorbeeld inzake fiscaliteit en sociale zekerheid).

De zwaardere vorm van registratie komt neer op de creatie van een instituut vergelijkbaar met het huwelijk.

Het Zweedse mini-huwelijk en het Deense quasi-huwelijk stemmen in grote lijnen overeen met de twee vormen van voorgestelde registratie.

De zwaardere registratie — ook voor homoseksuelen — is immers bron van rechtsgevolgen, vergelijkbaar met het huwelijk: onderhoudsplicht, samenwoning, huwelijksvermogenrecht, erfrecht. Afstamming en adoptie worden ofwel exclusief voorbehouden aan het huwelijk, ofwel getemperd toegepast op de aldus «zwaar geregistreerden». De ontbinding zou geschieden bij notariële akte, ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand.

Les partenaires ne doivent pas cohabiter en permanence et avoir des relations sexuelles pour pouvoir passer un contrat d'union civile; celui-ci fait d'ailleurs l'objet d'une procédure très souple et est consigné au registre des mariages, tenu par l'officier de l'état civil.

Cette union civile est, en apparence, relativement rigide, puisque ses effets sont identiques à ceux du mariage en ce qui concerne l'obligation alimentaire, le régime patrimonial, le droit successoral et la dissolution, tandis que les dispositions relatives à la filiation et à l'adoption s'appliquent exclusivement au mariage.

Si le régime suédois est un mini-mariage, l'institution danoise est un quasi-mariage, qui a pour objet explicite de conférer un statut aux couples homosexuels.

La procédure en divorce étant très souple au Danemark, il n'y a pas lieu de craindre que le régime de l'union civile soit trop rigide.

Chez nos voisins du Nord, une proposition visant à donner un statut volontaire aux cohabitants attend d'être adoptée, tandis que chez nos voisins du Sud, une proposition analogue a apparemment été mise au frigo.

En 1992, la Commission d'évaluation des projets législatifs a transmis au ministre néerlandais de la Justice un avis sur l'approche juridique des formes de cohabitation. Cette commission s'était fixée comme objectif fondamental de rechercher la manière de réglementer plus objectivement les différentes formes de cohabitation.

Cette commission a proposé, dans son avis, d'instaurer deux formes d'enregistrement volontaire pour les cohabitants non mariés.

La première forme d'enregistrement, que l'on pourrait qualifier de «simple», n'aurait que des effets de droit public (par exemple, en matière de fiscalité et de sécurité sociale).

La seconde, plus élaborée, équivaut à la création d'une institution comparable au mariage.

Le mini-mariage suédois et le quasi-mariage danois coïncident, dans les grandes lignes, aux deux formes d'enregistrement que nous proposons d'instaurer.

L'enregistrement plus élaboré — également accessible aux homosexuels — a en effet des conséquences juridiques comparables à celles du mariage: obligation alimentaire, devoir d'habiter ensemble, régime matrimonial et droits successoraux. La filiation et l'adoption sont soit réservées exclusivement au mariage, soit admises avec certaines réserves si le couple opte pour la forme d'enregistrement plus élaborée. La dissolution de l'union s'effectuerait par acte notarié, inscrit aux registres de l'état civil.

Vooralsnog is dit in Nederland geen positief recht, hoewel een aantal gemeenten een partnerschap-register ingesteld hebben. Zonder meer kan dus betoogd worden dat een voorstel van regeling voor ongehuwd samenwonen in het voorportaal van de Nederlandse wetgeving staat.

Zover is het in Frankrijk duidelijk nog niet. In juni 1992 werd door socialistische parlementsleden bij de Assemblée nationale een wetsvoorstel neergelegd tot invoering van een nieuw instituut in het Burgerlijk Wetboek: «Le contrat d'union civile». Daarbij werd uitgegaan van de vaststelling van het Nationaal instituut voor demografische studies, dat stelt dat het aantal ongehuwde koppels in Frankrijk op twee miljoen kan geraamd worden: een kind op drie wordt uit dergelijke koppels geboren.

«Le contrat d'union civile» in de Code civil zou openstaan voor iedereen, ongeacht het geslacht van de partners.

Dit «instap-instituut», waarvan het algemene regime dat van de scheiding van goederen is, zou kunnen afgesloten worden voor de ambtenaar van de burgerlijke stand.

De eenzijdige ontbinding zou mogelijk zijn zes maanden na aanzegging voor de ambtenaar van de burgerlijke stand. Naast een reeks andere rechtsgevolgen, zou ook het erfrecht voor gehuwden van toepassing zijn.

De hoofdargumenten voor een «Instapregeling voor samenwonenden»

Moet de wetgever, inzonderheid in het burgerlijk recht, in de problematiek van het ongehuwd samenwonen tussenkomen?

Zowel inzake burgerlijk recht als in andere rechts-takken dringt zich op basis van een reeks argumenten wel een wettelijke regeling op: geen verplichte wettelijke regeling toepasselijk op alle ongehuwd samenwonenden, wel een nieuw «samenlevingsinstituut» in ons burgerlijk recht waar men op volstrekt vrijwillige basis kan «instappen».

De hoofdargumenten voor dit nieuw instituut zijn de volgende:

1. Het feit dat ongehuwd samenwonenden niet kiezen voor het huwelijk, betekent niet dat zij niet de bescherming wensen van bepaalde rechtsgevolgen. Voor sommige rechtsgevolgen kan of wil de rechtspraak geen oplossing aanreiken, voor andere bieden zelfs samenlevingsovereenkomsten geen zekere of sluitende oplossing. Een eenvoudig, transparant instapsysteem biedt zekerheid.

2. De neutraliteit van de wetgever ten opzichte van samenlevingsvormen wordt versterkt. Enerzijds

Cette faculté d'enregistrement ne fait pas encore partie du droit positif néerlandais, bien qu'un certain nombre de communes aient instauré un registre de partenariat. Quoi qu'il en soit, on peut estimer que les Pays-Bas ne tarderont plus à adopter une législation réglant la cohabitation.

En France, on n'en est de toute évidence pas encore à ce stade. En juin 1992, des parlementaires socialistes ont déposé à l'Assemblée nationale une proposition de loi visant à introduire un nouveau concept dans le Code civil: «Le contrat d'union civile». Cette initiative a été suscitée par l'affirmation de l'Institut national d'études démographiques selon laquelle on peut estimer à deux millions le nombre de couples non mariés en France: un enfant sur trois est issu de tels couples.

Le contrat d'union civile prévu par le Code civil serait accessible à tous, quel que soit le sexe des partenaires.

Ce contrat, dont le régime général serait celui de la séparation de biens, pourrait être conclu devant l'officier d'état civil.

Il pourrait être résolu unilatéralement six mois après sa notification à l'officier d'état civil. Outre une série d'autres effets juridiques, il emporterait application des règles du droit successoral en vigueur pour les conjoints.

Les arguments essentiels en faveur de l'union civile

Le législateur doit-il intervenir dans les problèmes liés au concubinage, et en particulier pour tout ce qui relève du droit civil?

Tant en ce qui concerne le droit civil qu'en ce qui concerne les autres branches du droit, une solution juridique s'impose sur la base d'une série d'arguments: s'il n'est pas question d'instaurer un régime légal obligatoire applicable à tous les cohabitants, l'objectif est par contre de créer dans le droit civil belge un régime d'union civile, accessible à tout le monde sur base volontaire.

Les principaux arguments en faveur de cette nouvelle institution sont les suivants:

1. Le fait que certains cohabitants n'optent pas pour le mariage ne signifie nullement qu'ils ne souhaitent pas bénéficier de certains effets juridiques inhérents à ce statut. Pour certains de ceux-ci, la jurisprudence ne veut ou ne peut proposer de solution, pour d'autres, même les conventions de cohabitation n'offrent aucune solution sûre ou satisfaisante. Un régime d'union civile simple et transparent offrirait la sécurité juridique requise.

2. La neutralité du législateur à l'égard des formes de vie commune est renforcée. D'une part, on accroît

wordt meer samenhang gerealiseerd, anderzijds blijft de diversiteit, omdat rekening gehouden wordt met de verschillende uitgangspunten van de partners.

3. De vrijheid van de partners blijft en vergroot. Sommigen onderscheiden twee categorieën inzake ongehuwd samenwonen. Enerzijds het concubinaat waarbij de partners geen «*affectio maritalis*» hebben, geen intentie om van het concubinaat een blijvend samenlevingsverband te maken. In deze categorie kan men thuisbrengen: het voorhuwelijkssamenwonen, het vluchtig samenwonen, of het concubinaat van lange duur zonder intentie «*een huishouden te stichten*».

Anderzijds is er het ongehuwd samenwonen dat opgevat wordt als een alternatief voor het huwelijk, waarvan het formalisme van totstandkoming, maar vooral de beperkingen bij de ontbinding, en de al te verregaande patrimoniale vervlechting verworpen worden. Het is vooral deze laatste categorie die de jongste jaren enorm is toegenomen.

Deze samenwonenden zullen dus kunnen kiezen voor een wettelijk statuut voor dit gewenst alternatief. Zij die dit niet wensen, kunnen opteren voor het niet-georganiseerd samenwonen of voor een bij samenlevingscontract bepaald georganiseerd samenwonen.

4. De «*instapregeling voor samenwonenden*» eerbiedigt een van de fundamentele eigenheden van het ongehuwd samenwonen, de soepelheid bij het begin en einde. Geen formalisme bij de instap: een loutere verklaring in plaats van een afgekondigd ceremonieel met getuigen en afdreunen van plichten inclus, hoewel de ambtenaar van de burgerlijke stand in beide gevallen de acterende figuur is. Geen parcours met hindernissen bij de uitstap, een eenvoudige eenzijdige verklaring volstaat.

5. En last but not least: eindelijk een (vrijwillig) statuut voor homofielen en lesbiennes.

Ongetwijfeld is dit een van de kapitale argumenten pro de voorgestelde instapregeling voor samenwonenden.

Stellen dat de keuzevrijheid blijft en toeneemt voor ongehuwd samenwonenden in het algemeen, is allesbehalve van toepassing op homoseksuelen (een term die hier verder staat voor zowel homoseksuele mannen als lesbische vrouwen).

Homoseksuelen hebben immers geen keuze: het huwelijk is voor hen niet toegankelijk. Zij kunnen inderdaad kiezen tussen alleen wonen of samenwonen. Ongehuwd samenwonende heteroseksuelen kunnen in een aantal omstandigheden via het gemeen recht rekenen op een permissief rechtspraak-vangnet, en dus op een feitelijke rechtspositie. Voor homoseksuelen is er een feitelijk volstrekt juridisch

la cohésion et, d'autre part, on maintient la diversité parce qu'il est tenu compte des conceptions différentes qu'ont les partenaires de la cohabitation.

3. La liberté des partenaires demeure entière et est même renforcée. Certains distinguent deux types de cohabitation: d'une part, le concubinat, qui se caractérise par le fait que les partenaires ne manifestent aucune «*affectio maritalis*», c'est-à-dire aucune intention de transformer le concubinage en lien durable. On peut ranger dans cette catégorie la cohabitation avant mariage, la cohabitation passagère ainsi que le concubinage de longue durée sans intention de «*fonder un foyer*».

D'autre part, il existe une forme de cohabitation conçue comme une alternative au mariage, dont on rejette non seulement le formalisme mais surtout les limites mises à sa dissolution et la trop grande intrication, sur le plan patrimonial. C'est essentiellement cette dernière forme de cohabitation qui s'est très fortement développée ces dernières années.

Ces cohabitants pourront donc choisir de donner un statut légal à ce mode de vie commune alternatif dans lequel ils ont souhaité s'engager. Ceux qui ne le souhaitent pas pourront opter pour la cohabitation non organisée ou pour un type de cohabitation organisée par un contrat de cohabitation.

4. L'«*union civile*» respecte une des spécificités fondamentales de la cohabitation des personnes non mariées, à savoir la souplesse de l'engagement et de sa rupture. L'union est contractée sans aucun formalisme: une simple déclaration remplace tout le cérémonial avec témoins et lecture de la litanie des devoirs des conjoints, quoique, dans les deux cas, l'officier d'état civil joue un rôle essentiel. À la course d'obstacles imposée en cas de dissolution du mariage sera substituée une simple déclaration unilatérale.

5. Enfin — et ce n'est pas la moindre des choses —, notre proposition confère finalement un statut (volontaire) aux homophiles et aux lesbiennes.

Il s'agit incontestablement d'un des principaux arguments en faveur de l'instauration de l'union civile.

Si l'on constate que la liberté de choix s'accroît pour les cohabitants non mariés en général, il n'en va pas du tout de même en ce qui concerne les homosexuels (terme qui sera utilisé ci-après pour désigner aussi bien les homophiles que les lesbiennes).

Les homosexuels n'ont en effet aucun choix, puisqu'ils ne peuvent pas se marier. Ils peuvent, certes, choisir de vivre seuls ou de cohabiter. Les hétérosexuels cohabitants non mariés peuvent, dans certains cas, profiter, grâce au droit commun, d'une jurisprudence permissive qui leur confère un statut juridique de fait. Les homosexuels, quant à eux, se trouvent face à un vide juridique complet. Il n'existe

vacuüm. Rechtspraak over aanspraken van samenwonende of ex-samenwonende homoseksuelen is omzeggens onvindbaar. De nog sterk aanwezige schroom en zelfcensuur van de homoseksuelen bij betwisting zullen daar niet vreemd aan zijn, nog geaccentueerd door een allesbehalve denkbeeldige kans op afwijzing of nietigverklaring op basis van «ongeoorloofde of onzedige betrekkingen». Dit wordt treffend geïllustreerd door het feit dat als bepaalde homoseksuelen samenlevingscontracten sluiten, zij daarin een clausule opnemen die bij betwisting niet de rechtbank bevoegd maakt, doch wel de stafhouder van de balie aanwijst om drie arbitrage-advocaten aan te duiden. Zo tracht men te allen prijze de rechtbank te vermijden, hoewel bij betwisting van de afloop van de arbitrage men voor een uitvoerbare titel toch naar de rechtbank moet, met het nietigheids-zwaard van Damocles boven het hoofd.

Homoseksuelen hebben dus bijna geen rechtszekerere mogelijkheid om aan hun relatie een tastbare bescherming te geven.

Artikel 12 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens waarborgt het fundamentele recht om te huwen. homoseksuelen zouden dat recht echter niet hebben, zowel volgens de vaste rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens als volgens de nationale wetgevingen van de verdragsstaten.

De artikelen 6 en *6bis* van onze Belgische grondwet poneren het gelijkheidsbeginsel en het verbod van discriminatie. Eenzelfde discriminatieverbod is terug te vinden in artikel 14 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens, dat ingevolge zijn rechtstreekse werking rechtskracht heeft in België. Men kan zich in duizend bochten wringen om het tegendeel te bewijzen: homoseksuelen de toegang tot een instituut ontzeggen dat openstaat voor heteroseksuelen is een discriminatie op basis van seksuele geaardheid zonder meer.

In wezen is er vanuit het gelijkheidsbeginsel slechts één houding mogelijk: homoparen dezelfde wettelijke status geven als getrouwde of samenwonende heteroparen.

Zelfs homobelangengroepen geven echter toe dat de kans op haalbaarheid van homohuwelijken van vandaag op morgen minimaal is. Tegelijkertijd zal niemand kunnen ontkennen dat een «instapregeling voor samenwonenden», toegankelijk voor homoseksuelen, een zeer belangrijke verbetering is.

Dit geeft homoseksuelen niet alleen een uitdrukkelijke erkenning, maar tevens een juridisch kader om gestalte te geven aan hun gevoelens en wensen.

Wat in de toelichting bij de geciteerde Deense wet van 7 juni 1989 geschreven staat, is zeer terecht en

pratiquement aucune jurisprudence concernant des demandes formulées par des homosexuels qui cohabitent ou ont cohabité. La crainte et l'autocensure, encore très présentes chez les homosexuels en cas de contestation, ne sont sans doute pas étrangères à cette situation, d'autant que ces personnes redoutent, non sans raison, de voir leur demande rejetée ou déclarée nulle pour cause de relations illicites ou immorales. On en trouve une illustration frappante dans le fait que, lorsque certains homosexuels concluent des contrats de cohabitation, ils y font figurer une clause qui, en cas de contestation, ne donne pas compétence au tribunal, mais charge le bâtonnier du barreau de désigner trois avocats en vue d'un arbitrage. Ils essaient ainsi d'éviter à tout prix de recourir au tribunal, alors que, si le résultat de l'arbitrage est contesté, ils doivent quand même s'adresser à lui pour obtenir un titre exécutoire, tout en risquant de surcroît une annulation.

Les homosexuels ne disposent donc pratiquement d'aucun moyen juridique sûr de protéger concrètement leur relation.

L'article 12 de la Convention européenne des droits de l'homme garantit le droit fondamental au mariage. Ce droit n'est toutefois pas reconnu aux homosexuels, ainsi qu'il ressort de la jurisprudence constante de la Cour européenne des droits de l'homme ainsi que des lois nationales des pays signataires de la Convention.

Les articles 6 et *6bis* de notre Constitution consacrent les principes d'égalité et de non-discrimination. Ce principe de non-discrimination est également consacré par l'article 14 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme, qui, étant directement applicable, a force de loi en Belgique. Et l'on aura beau s'efforcer de prouver le contraire, il restera incontestable qu'interdire aux homosexuels l'accès à une institution ouverte aux hétérosexuels constitue une discrimination fondée sur les tendances homosexuelles.

Si l'on considère la question à la lumière du principe d'égalité, il n'y a en fait qu'une seule attitude possible: donner aux couples homosexuels le même statut légal qu'aux couples mariés ou cohabitants.

Même les associations qui défendent les intérêts des homosexuels reconnaissent toutefois qu'il n'y a guère de chances de voir, du jour au lendemain, célébrer des mariages entre homosexuels. Nul ne contestera cependant qu'une «union civile», accessible aux homosexuels, constituerait un progrès considérable.

Les homosexuels bénéficieraient ainsi non seulement d'une reconnaissance formelle, mais aussi d'un cadre juridique qui leur permettrait de donner corps à leurs sentiments et à leurs souhaits.

Les développements de la loi danoise précitée du 7 juin 1989 sont absolument pertinents et recueillent

wordt bijgetreden door prof. Senaev in zijn in 1992 verschenen «Concubinaat. De buitenhuwelijkse tweerelatie»: «een bijkomend argument voor het invoeren van een dergelijk (Deens) geregistreerd partnerschap met de eraan verbonden — verregaande — rechtsgevolgen is, aan homofiele mannen en lesbiennes waarborgen bieden om een leven te kunnen leiden dat in overeenstemming is met hun eigen wensen.

Immers, door formele erkenning middels expliciete wetgeving valt te verwachten dat homoseksuele tweerelaties in de maatschappij beter aanvaard worden, zodat de betrokkenen, voor wie het soms een moeilijk en langdurig proces is om een keuze te maken in overeenstemming met hun aard, minder zullen moeten afrekenen met irrationele zaken zoals een negatieve reactie van de maatschappij en hun omgeving.»

Een hoeksteen-wetsvoorstel

Dit wetsvoorstel is zonder meer van aard om Napoleon Bonaparte zich in zijn graf te doen omdraaien.

«Les concubins se passent de la loi, la loi se désintéresse d'eux» wordt naar de geschiedenis van het Belgisch recht verwezen. Tenminste, indien dit wetsvoorstel geheel of ten dele onderdeel zou worden van ons Burgerlijk Wetboek.

Het aantal homoseksuelen en heteroseksuelen die rechtsgevolgen wensen als ongehuwd samenwonenden kan zonder overdrijven geraamd worden op 30pct. van de bevolking. Inclusief de heteroseksuele ongehuwd samenwonenden die deze samenlevingsvorm met rechtsgevolgen wensen als proefhuwelijk, kan dit percentage nog hoger geraamd worden.

Het is ondenkbaar dat er geen meerderheid in de publieke opinie is om van dit voorstel een wet te maken. Dit wetsvoorstel beoogt de invoering van cruciale artikelen in ons burgerlijk wetboek, doch is slechts een begin: het is een hoeksteen-wetsvoorstel dat het ijs definitief breekt.

Voor een volwaardige rechtspositie voor het ongehuwd samenwonen, is er echter meer wetgevend werk aan de winkel.

Het burgerlijk recht dient een grondige aanpassing te ondergaan: bijvoorbeeld inzake het principe en de modaliteiten van de adoptiemogelijkheid van niet gehuwde koppels van verschillend geslacht, maar ook de non-discriminatie inzake quasidelictuele schadevergoeding bij het overlijden van de partner.

Dezelfde uitdaging is er in andere rechtstakken zoals in het fiscaal recht en in de arbeidsongevallenwetgeving. En wat met de gevolgen van bij-

l'assentiment du professeur Senaev, dans son ouvrage «Concubinaat. De buitenhuwelijkse tweerelatie», publié en 1992: «un argument supplémentaire en faveur de l'instauration d'une telle union (danoise) enregistrée, avec tous les effets juridiques importants qui y sont liés, est que celle-ci doit permettre aux homophiles et aux lesbiennes de mener une vie qui soit en adéquation avec leurs aspirations.

Il est en effet probable qu'une reconnaissance formelle par le biais d'une législation explicite contribuera à mieux faire accepter les couples homosexuels par la société, de sorte que les intéressés, pour qui il est parfois long et pénible de faire un choix conforme à leur nature, devront moins se préoccuper de données irrationnelles, telles qu'une réaction négative de la société et de leur entourage.» (*Traduction.*)

Une proposition de loi fondamentale

Cette proposition de loi est tellement révolutionnaire que Napoléon Bonaparte va sans doute se retourner dans sa tombe.

«Les concubins se passent de la loi, la loi se désintéresse d'eux»: en droit belge, cet adage appartient désormais au passé. Du moins, si les dispositions que nous proposons — ou certaines d'entre elles en tout cas — sont inscrites dans notre Code civil.

On peut, sans exagération, estimer que 30 p.c. de la population — homosexuels et hétérosexuels confondus — souhaitent que l'union libre ait des effets juridiques. Ce chiffre sera encore plus élevé si l'on tient compte des hétérosexuels qui font un essai de vie commune avant le mariage et qui souhaitent que cette période d'union libre ait des effets juridiques.

Il nous paraît inconcevable que notre proposition de loi ne bénéficie pas du soutien de la majorité de la population: elle prévoit en effet l'insertion d'articles cruciaux dans notre Code civil et ne constitue d'ailleurs qu'un début. Il s'agit donc d'une proposition de loi fondamentale, qui devrait ouvrir définitivement la voie.

Il restera cependant beaucoup à faire pour que la cohabitation ait enfin un statut juridique approprié.

Le droit civil doit subir une adaptation plus profonde: par exemple, en ce qui concerne le principe et les modalités de l'adoption pour les couples non mariés et de sexe différent, mais aussi la non-discrimination en ce qui concerne le dédommagement en cas de quasi-délit lors du décès du partenaire.

Nous sommes confrontés au même défi dans d'autres branches du droit, telles que le droit fiscal et la législation relative aux accidents de travail. Et

voorbeeld de instapregeling in het kader van de nationaliteitswetgeving? De problematiek van de successie- en registratierechten is reeds aangestipt.

En ten slotte rijzen vragen in het sociaal recht in de brede zin.

Kunnen ongehuwd samenwonenden, zeker partners binnen een wettelijke instapregeling, aanspraak maken op een volwaardig overlevingspensioen, al dan niet onder bepaalde voorwaarden?

Met de samenhangende rechtsgevolgen als methodiek en de non-discriminatie van vergelijkbare samenlevingsvormen als uitgangspunt, is dit een niet-beperkende lijst van knelpunten waarvan wetgevend werk dient gemaakt te worden.

ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING

Artikel 1

Beantwoordt aan het voorschrift van artikel 83 van de Grondwet.

Artikel 2

Artikel 311ter. — Door de opname in dit artikel van de mogelijkheid een samenwoningsovereenkomst te sluiten, wordt elke fundamentele rechtsonzekerheid weggenomen. Het is een duidelijke wettelijke erkenning van de gangbare samenlevingscontracten.

Over de goorloofdheid kan voortaan geen discussie meer bestaan, en dit zowel voor samenwoningsovereenkomsten van personen van verschillend als van hetzelfde geslacht. In die zin is dit een niet mis te verstane wettelijke erkenning van homoseksualiteit en homoseksuele tweerelaties in het bijzonder.

De correcte lectuur van dit artikel ontvouwt een «wettelijke menukaart voor de liefde», een reeks keuzemogelijkheden voor samenlevingsvormen.

Ofwel woont men ongehuwd samen zonder enige vorm van juridische organisatie (de tempering van het gemeen recht door de rechtspraak is de onvermijdbare beperking van de vrijblijvendheid), ofwel opteert men voor een conventionele regeling van juridische gevolgen bij samenlevingsovereenkomst.

De twee andere wettelijke modellen van samenlevingsvormen zijn méér dan standaardcontracten voor rechtsgevolgen: de instapregeling voor samenwonenden als soepel minimalistisch instituut, het huwelijk als formalistisch maximaal instituut. Men kan in

qu'en est-il, par exemple, des effets de l'union civile dans le cadre de la législation relative à la nationalité? La problématique des droits de succession et d'enregistrement a déjà été évoquée par ailleurs.

Enfin, des questions se posent également dans le domaine du droit social au sens large.

Des cohabitants non mariés, et a fortiori des partenaires dans un régime juridique d'union civile, peuvent-ils faire valoir leurs droits à une véritable pension de survie, et ce, à certaines conditions?

En adoptant comme principes directeurs la cohérence en matière d'effets juridiques et la non-discrimination entre des formes comparables de vie commune, nous avons ainsi dressé une liste non limitative de problèmes qui appellent une initiative du législateur.

COMMENTAIRE DES ARTICLES

Article 1er

Cet article est conforme à la prescription de l'article 83 de la Constitution.

Article 2

Article 311ter. — L'inscription dans cet article de la possibilité de passer une convention de cohabitation met fin à toute insécurité juridique fondamentale. Il s'agit d'une reconnaissance légale formelle des contrats de cohabitation usuels.

Désormais, la licéité de telles conventions de cohabitation, qu'elles soient conclues par des personnes de sexe différent et par des personnes du même sexe, ne sera plus discutable. En ce sens, les dispositions proposées constituent une reconnaissance légale non équivoque de l'homosexualité et des couples homosexuels en particulier.

Cet article permet plusieurs formes de vie commune, une sorte d'«union à la carte».

Ou bien, on choisit de cohabiter sans se marier, sans aucune forme d'organisation juridique (les restrictions apportées par la jurisprudence à l'application du droit commun atténuent inévitablement le caractère informel de l'engagement), ou bien on choisit de régler, dans une convention, les effets juridiques de la cohabitation.

Quant aux deux autres régimes légaux régissant des formes de vie commune (l'union civile, qui constitue un régime souple et minimal, et le mariage, qui constitue une institution formaliste et maximale), ils sont plus que des contrats types réglant les effets juri-

beide gevallen, ondanks intensiteitsverschillen, gewa- gen van een instituut in het familierecht omdat beiden op een globale manier rechtsgevolgen regelen.

De samenlezing van de voorgestelde artikelen 311ter en 311quater maakt duidelijk dat zowel samenwoningsovereenkomsten, als de instapregeling voor samenwonenden zonder enig onderscheid toegankelijk zijn voor twee personen, ongeacht hun geslacht of seksuele geaardheid. Het huwelijk blijft enkel toegankelijk voor personen van verschillend geslacht.

Onder voorbehoud van wat mogelijk is in het gemeen recht, slaat de wettelijke erkenning niet op samenwoningsovereenkomsten tussen meer dan twee personen.

Evenmin is de instapregeling voor samenwonenden mogelijk voor meer dan twee personen.

Voor het overige zijn zowel de bekwaamheids- als toelaatbaarheidsbepalingen van het huwelijk toepas- selijk.

Artikel 311quater. — De woordkeuze en de filoso- fie van de «instapregeling» vertolken het wezensken- merk van het ongehuwd samenwonen: de soepelheid.

Een eenvoudige verklaring voor de ambtenaar van de burgerlijke stand volstaat om de rechtsgevolgen van de «instapregeling voor samenwonenden» toepasselijk te maken, met uitzondering van het erfrecht.

De instapsoepelheid contrasteert schril met het formalisme van de huwelijkssluiting. Afkondiging, verzetsmogelijkheid en ceremonieel voor de ambte- naar van de burgerlijke stand zijn niet van toepassing op de instapregeling.

De vermelding dat de verklaring dient afgelegd voor de ambtenaar van de burgerlijke stand betekent geenszins dat dit in aanwezigheid van deze ambtenaar dient plaats te vinden: bedoeld wordt dat de verkla- ring afgelegd wordt op de diensten van de burgerlijke stand van de gemeente of stad. Een geboorte wordt al op die manier aangegeven.

De aanwezigheid van getuigen is overbodig. De controle op eventuele verzetsgronden is de taak van de ambtenaar van de burgerlijke stand, die zich daar- toe tot het Rijksregister dient te wenden.

Een specifiek probleem betreft de controleer- baarheid van het bestaan van samenwoningso- vereenkomsten, gezien er voor deze geen registratie- plicht bestaat.

Op dit vlak wordt van de ambtenaar van de bur- gerlijke stand dan ook geen controle gevraagd.

diques de la cohabitation. Il s'agit dans les deux cas, malgré les différences d'intensité, d'une institution faisant partie intégrante du droit familial, étant donné qu'elle règle globalement les effets juridiques de l'union.

Il ressort clairement de la combinaison des articles 311ter et 311quater que tous les couples, quels que soient le sexe ou les tendances sexuelles des partenai- res, peuvent conclure une convention de cohabitation ou contracter l'union civile. Le mariage, quant à lui, reste réservé aux personnes de sexe différent.

Sous réserve des possibilités prévues par le droit commun, les conventions de cohabitation conclues par plus de deux personnes ne bénéficient pas de la sanction légale.

Dans l'union civile également, le nombre des parte- naires est limité à deux.

Pour le reste, les dispositions relatives aux qualités et conditions requises pour pouvoir contracter mariage sont applicables.

Article 311quater. — La terminologie et la philoso- phie de «l'union civile» traduisent la caractéristique essentielle de la cohabitation: la souplesse.

Une simple déclaration devant l'officier d'état civil suffit à rendre exécutoires les effets juridiques de «l'union civile», à l'exception des droits successo- raux.

La souplesse de l'union civile contraste fortement avec le formalisme du mariage. La publication, la possibilité de faire opposition et le cérémonial devant l'officier d'état civil ne sont pas d'application dans le cadre de l'union civile.

Le fait que la déclaration doit être faite devant l'officier d'état civil ne signifie nullement que la présence de ce dernier soit requise, mais implique que la déclaration soit faite au service d'état civil de la commune ou de la ville. Ces mêmes règles s'appliquent à l'heure actuelle en cas de déclaration de naissance; il convient de remplir les formalités requises.

La présence de témoins est superflue. La vérifica- tion de l'existence de motifs d'opposition incombe à l'officier d'état civil, qui doit consulter à cet effet le registre national.

La vérification de l'existence de conventions de cohabitation pose un problème particulier, étant donné que leur enregistrement est facultatif.

L'officier d'état civil n'est donc pas obligé de procé- der à des vérifications à ce niveau.

De strijdigheid van opeenvolgende niet-ontbonden samenlevingsovereenkomsten zal opgelost worden volgens de bepalingen en bewijsvoering van het gemeen recht.

Gezien de instapregeling en het huwelijk wettelijke publiciteit en bescherming genieten, worden verzwe- gen bestaande samenwoningsovereenkomsten als beëindigd beschouwd, onder voorbehoud uiteraard van schadevergoeding en andere aanspraken van derden of betrokkenen ingevolge een eenzijdig verbroken samenwoningsovereenkomst.

Art. 311quinquies. — Met het oog op transparantie en eenvoud wordt niet geopteerd voor een afdrak van het huwelijksvermogensrecht, geldend voor gehuwden. De keuze wordt beperkt tot ofwel de scheiding van goederen met gemeenschap van aanwinsten — het wettelijk huwelijksvermogensstelsel — ofwel de zuivere scheiding van goederen.

Door de partijen te verplichten hun keuze kenbaar te maken bij verklaring, wordt een bewuste keuze in de hand gewerkt. Indien deze verklaringsvereiste niet opgenomen zou zijn in een wettelijke bepaling, en bij gebrek aan keuze *mutatis mutandis* het wettelijk stelsel van toepassing zou zijn, zou er beduidend minder kans zijn op een bewuste keuze. Dit is des te belangrijker omdat veel ongehuwd samenwonenden graag opteren voor wederzijds erfrecht zoals voor gehuwden, doch bij leven beducht zijn voor een al te verregaande patrimoniale verstrengeling.

De verklaring voor de ambtenaar van de burgerlijke stand laat dus toe op een eenvoudige wijze de rechtsgevolgen van de instapregeling bewust te beperken.

Art. 311sexies. — Een vlotte instapmogelijkheid is samen met de soepele uitstap een kapitale voorwaarde om de vrijblijvendheid die het concubinaat kenmerkt, te behouden. Zonder twijfel is de afwezigheid van enige belemmering bij de beëindiging voor velen nog belangrijker dan de soepelheid bij aanvang. In het voorgestelde artikel wordt gesteld dat de beëindiging kan gevraagd worden door één van de partijen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand, maar uiteraard kunnen beide partijen samen dit ook vragen. De formaliteit van de betekening bij gerechtsdeurwaardersexploot vervalt in die hypothese uiteraard.

Indien slechts een van de partijen een verklaring van beëindiging aflegt, wordt dus geopteerd voor de betekening bij gerechtsdeurwaardersexploot, niet voor de betekening bij aangetekend schrijven. Uit oogpunt van rechtszekerheid kleven er beduidend minder nadelen aan een betekening bij deurwaarders-

Les contradictions entre les conventions de cohabitation successives non résiliées seront résolues conformément aux dispositions et aux modes d'administration de la preuve du droit commun.

Étant donné que l'union civile et le mariage font l'objet d'une publicité et d'une protection légales, les conventions de cohabitation tacites sont considérées comme caduques, sous réserve, évidemment, d'un dédommagement et d'autres prétentions de tiers ou d'intéressés en raison de la résiliation unilatérale de la convention de cohabitation.

Art. 311quinquies. — Dans un souci de transparence et de simplicité, il n'a pas été opté pour un calque pur et simple des dispositions du régime matrimonial des couples mariés. Le choix sera limité à la communauté réduite aux acquêts — le régime matrimonial légal — et la séparation de biens pure et simple.

En obligeant les parties à faire connaître leur choix au moment de la déclaration, on les incite à faire un choix délibéré. Si cette obligation de déclaration n'était pas inscrite dans une disposition légale et que, faute de choix, le régime légal était applicable *mutatis mutandis*, il y aurait nettement moins de chances que les partenaires choisissent en connaissance de cause. Ce problème est d'autant plus important que de nombreux cohabitants aimeraient que les dispositions de réciprocité en matière de droits successoraux leur soient applicables comme aux époux légitimes, tout en craignant par ailleurs de s'engager trop avant de leur vivant dans un régime comportant une fusion trop poussée des patrimoines.

La déclaration faite devant l'officier de l'état civil permet dès lors de limiter délibérément et de manière simple les effets juridiques de l'union civile.

Art. 311sexies. — La facilité d'accès à l'union civile, combinée à la souplesse des modalités de résolution, constitue un préalable essentiel au maintien de la caractéristique fondamentale du concubinage, à savoir l'absence de tout engagement. L'absence de tout obstacle à la sortie du régime est sans nul doute, pour beaucoup, encore plus importante que la facilité d'accès. L'article proposé prévoit que la dissolution peut être demandée par une des parties devant l'officier de l'état civil, mais il va de soi que les deux parties peuvent en faire la demande conjointement. Dans cette hypothèse, il est évident que la formalité de la notification par exploit d'huissier de justice devient sans objet.

Pour le cas où une des parties seulement remet une déclaration de rupture, nous avons opté pour une notification par exploit d'huissier de justice plutôt que par lettre recommandée, la première formule présentant bien moins d'inconvénients en ce qui concerne la sécurité juridique. L'obligation d'acquies-

exploot. Dat de kosten bij aflegging van de verklaring van beëindiging voorafgaand dienen voldaan te worden is de logica zelve, en kan bezwaarlijk als een hindernis worden beschouwd.

De principes die vervat liggen in de bijdragebepaling na beëindiging van de instapregeling zijn grotendeels innoverend in de optiek van bestaande alimentaire bepalingen voor gehuwden. De vraag rijst dan ook of de voorgestelde regeling een duplicaat is van wat de onderhoudsplichtregeling in het kader van een verhoopde schuldloze echtscheiding dient te zijn. Het antwoord op deze vraag is deels positief, deels negatief.

Positief, omdat in de voorgestelde regeling een aantal principes gestalte krijgen, die ongetwijfeld onderdeel dienen te zijn van een onderhoudsregeling in het kader van een schuldloos ontbonden huwelijk. Negatief, omdat in de bijdragebepaling na een beëindigde instapregeling meer ruimte gelaten wordt voor rechterlijke appreciatie, uitgaande van de eigenheid van de samenlevingsvorm.

Dit betekent echter niet dat de voorgestelde regeling geen verbetering is ten opzichte van de bestaande regeling voor ongehuwd samenwonenden, waar de rechterlijke vrijheid binnen het juridisch vacuüm omzeggens geen grenzen kent, tenzij die van de algemene principes van het gemeen recht. Er worden duidelijke krijtlijnen getrokken.

Als rechtsgrond voor de bijdrage geldt: het aantonen van behoefte door de partij die de bijdrage vraagt. Dit is duidelijk op geen enkele wijze een kwestie van voortzetting van de levensstandaard tijdens de instapregeling. De beperking van de «behoeftebijdrage» binnen de marge van de draagkracht van de andere partij wordt naargelang de omstandigheden door de rechter bepaald, binnen de maximale grens van een derde van de inkomsten waarover de uitkeringsplichtige kan beschikken, of die hij redelijkerwijze in staat is te verwerven.

Tegenover het feit dat het voldoende is behoefte aan te tonen, zonder dat economisch nadeel voortkomend uit omstandigheden tijdens de instapregeling dient bewezen te worden, staat de strikte tijdsbeperking: in principe duurt de bijdrage in de tijd zolang als de instapregeling geduurd heeft. Men kan stellen dat het een nogal forfaitaire regeling is, doch tempering door de rechtbanken blijft in uitzonderlijke omstandigheden mogelijk: bijzondere economische omstandigheden kunnen een inkorting of verlenging van de termijn rechtvaardigen.

Eenzijds wordt dus het principe gehuldigd dat elke volwassene zelf voor zijn eigen onderhoud moet zorgen, vandaar een tijdsbeperking. Anderzijds wordt dit principe fors gemilderd in het licht van de

ter au préalable les frais lors de la remise de la déclaration de rupture procède de la logique même et ne peut guère être considérée comme un obstacle.

Les principes qui figurent dans la disposition relative à l'aide financière à payer après la rupture de l'union civile constituent, dans une large mesure, des innovations par rapport aux dispositions actuelles régissant le secours alimentaire entre époux. La question se pose dès lors de savoir si le régime proposé est calqué sur le régime relatif à l'obligation d'entretien dans le cadre d'un divorce non fondé sur la culpabilité. Nous répondons à cette question en partie par l'affirmative, en partie par la négative.

Par l'affirmative, parce que le régime proposé respecte un certain nombre de principes qui doivent indubitablement faire partie intégrante d'un régime de pension alimentaire dans le cadre d'un divorce sans culpabilité. Par la négative, parce que le régime d'aide financière consécutif à la rupture d'une union civile laisse au juge un pouvoir d'appréciation plus important, eu égard à la spécificité du type de cohabitation.

Le régime proposé n'en constitue pas moins un progrès par rapport au régime actuel applicable aux couples non mariés, étant donné que le juge jouit, dans ce vide juridique, d'une liberté pour ainsi dire sans limites, sauf celles formées par les principes généraux du droit commun. Nous avons tracé des limites précises.

Sur le plan juridique, l'octroi de l'aide financière ne se justifiera que si la partie demanderesse peut démontrer son indigence. Il est manifeste que cette aide n'a pas pour but de permettre au partenaire qui la reçoit de conserver le même niveau de vie que pendant la durée de l'union civile. Il appartiendra au juge de fixer, selon les circonstances, le montant de cette aide financière en fonction des possibilités financières de l'autre partie, étant entendu que ledit montant ne pourra excéder un tiers des revenus dont le débiteur peut disposer ou qu'il est raisonnablement en mesure d'acquérir.

Pour contrebalancer le fait qu'elle sera accordée sur simple déclaration d'indigence, sans qu'il faille prouver que les difficultés économiques sont liées à la période qu'a duré l'union civile, l'aide financière sera strictement limitée dans le temps: en principe, elle ne sera octroyée que pour un terme égal à celui de l'union civile. On pourra objecter que le système prévu est assez forfaitaire; il sera toutefois possible aux tribunaux de le moduler en fonction de circonstances exceptionnelles: le terme pendant lequel l'aide sera octroyée pourra être écourté ou allongé si des circonstances économiques particulières le justifient.

Si, d'une part, la limitation de l'aide dans le temps consacre le principe selon lequel tout adulte doit subvenir lui-même à ses besoins, l'instauration d'une phase transitoire vise, d'autre part, à atténuer forte-

onrechtvaardigheid die bij de beëindiging van de wettelijke samenlevingsvorm kan ontstaan, waardoor een overgangsfase ingebouwd wordt.

De evenredige koppeling van de duur van de overgangsfase aan de duur van de samenleving binnen de instapregeling, is gebaseerd op de intensiteit van het gecreëerd verwachtingspatroon.

Artikel 3

Betwistingen tijdens de instapregeling zullen naar alle waarschijnlijkheid niet groot in aantal zijn. De soepele beëindigingsmogelijkheid zal impliceren dat ernstige conflicten in het kader van de gevolgen van de beëindigde instapregeling zullen worden behandeld.

Voorzeker is het vredegerrecht de meest laagdrempelige rechtbank voor familierechtelijke conflicten. Omdat dient ingegaan tegen de toenemende tendens tot overbelasting van de vredegerichten, en anderzijds de betwistingen na een beëindigde instapregeling eerder thuishoren in de traditionele bevoegdheidssfeer van de rechtbanken van eerste aanleg, wordt voor deze laatste geopteerd voor conflicten over de gevolgen van de beëindiging van de instapregeling.

Artikel 4

Dit artikel regelt de wijze waarop de ambtenaren van de burgerlijke stand de verklaring bij aanvang en beëindiging van de instapregeling bijhouden, en behoeft geen verdere toelichting.

Artikel 5

Dit artikel maakt het wettelijk erfrecht van de langstlevende echtgenoot in het huwelijk integraal toepasselijk op de partijen in een instapregeling. Zonder twijfel is de kwestie van het erfrecht een van de meest begeerde rechtsgevolgen voor ongehuwd samenwonenden. Het verregaand gestalte kunnen geven aan de wederzijdse genegenheid in een zo verregaand mogelijk economische bescherming ingeval van overlijden van de partner, is een wezenlijke verzuchting.

Het bestaand juridisch vacuüm inzake erfrecht is er omdat ongehuwd samenwonenden als vreemden beschouwd worden, hetgeen niet overeenstemt met de *affectio maritalis*, die in veel concubinaten een realiteit is. Opteren voor de instapregeling kan daarenboven slechts geïnterpreteerd worden als een expliciet bewijs van de *affectio maritalis*, zodat niets een volwaardig wettelijk erfrecht in de weg kan staan.

ment la rigueur dudit principe, compte tenu des injustices qui peuvent naître lorsqu'il est mis fin à l'union civile.

Le fait que la durée de la phase transitoire soit proportionnelle à la durée de la vie commune dans le régime de l'union civile se fonde sur l'intensité et les perspectives d'avenir de la relation.

Article 3

Les contestations au cours de l'union civile ne seront — selon toute vraisemblance — pas nombreuses. La souplesse des modalités de rupture de l'union civile permettra de résoudre les conflits sérieux dans le cadre des effets de cette rupture.

La justice de paix est assurément l'instance la plus proche du citoyen et la plus indiquée pour résoudre des conflits familiaux. Étant donné que les justices de paix ont tendance à être surchargées et que les contestations postérieures à la rupture de l'union civile relèvent plutôt de la sphère de compétences des tribunaux de première instance, ce sont ces derniers qui connaîtront des conflits concernant les effets de la rupture de l'union civile.

Article 4

Cet article détermine la manière dont l'officier de l'état civil tiendra le registre des déclarations de conclusion et de rupture de l'union civile et n'appelle pas d'autres commentaires.

Article 5

Cet article prévoit que le régime de succession légal du conjoint survivant dans le cadre du mariage s'appliquera intégralement aux parties qui contractent une union civile. Le régime successoral est sans nul doute un des effets juridiques du mariage qui intéressent le plus les cohabitants. Il est essentiel que l'affection réciproque des cohabitants puisse se traduire par une protection économique aussi étendue que possible en cas de décès du partenaire.

S'il existe un vide juridique en matière de droit successoral, c'est parce que les cohabitants sont considérés comme des étrangers, ce qui revient à nier l'existence de l'*affectio maritalis*, alors qu'elle est une réalité dans de nombreux cas. Le choix de l'union civile peut en outre être considéré comme une preuve explicite de l'*affectio maritalis*, de sorte que rien ne peut s'opposer à ce qu'un régime successoral légal soit prévu pour les cohabitants.

Tegelijkertijd echter wordt de poort tot mogelijke misbruiken wagenwijd opengezet, tot het misbruik van de instapregeling ter ontduiking van successie-rechten.

Daarom wordt het erfrecht slechts toepasselijk na twee jaar ononderbroken instapregeling. De mogelijke kritiek dat dit niet geldt voor het huwelijk wordt weerlegd, gezien het formalisme bij het huwelijk die remfunctie vervult.

Nadia MERCHIERS.

*
* *

WETSVOORSTEL

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

In Boek I, « Personen », van het Burgerlijk Wetboek worden onder een titel *VIbis* « De instapregeling voor samenwonenden », de volgende bepalingen ingevoegd:

« Art. 311*ter*. — Elke natuurlijke persoon, bekwam overeenkomstig de artikelen 1123 en 1124 van het Burgerlijk Wetboek, kan met een andere natuurlijke persoon een samenwoningsovereenkomst aangaan, in de mate dat hij niet gebonden is door een andere samenwoningsovereenkomst, huwelijk of instapregeling voor samenwonenden, zoals hierna omschreven.

De samenwoningsovereenkomst kan evenwel niet gesloten worden tussen bloed- en aanverwanten tot en met de derde graad. De Koning kan evenwel, om gewichtige redenen, het verbod opheffen voor oom en nicht, tante en neef, schoonbroer en schoonzus.

Art. 311*quater*. — De partijen kunnen evenwel kiezen voor de instapregeling voor samenwonenden zoals hierna beschreven, door voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de woonplaats van een van hen een verklaring daartoe af te leggen, in de mate dat geen van hen gebonden is door een huwelijk of andere instapregeling.

Art. 311*quinquies*. — Het stelsel van de goederen binnen de instapregeling voor samenwonenden is dat

Toutefois, l'union civile ouvre aussi la porte à d'éventuels abus, puisqu'on pourrait y recourir afin d'éviter les droits de succession.

C'est la raison pour laquelle il est prévu de ne rendre le droit successoral applicable qu'à partir du moment où l'union civile a duré deux ans sans interruption. S'il est vrai que cette règle ne vaut pas pour le mariage, on notera cependant que, dans ce cas, c'est le formalisme qui joue le rôle de frein.

*
* *

PROPOSITION DE LOI

Article premier

La présente loi règle une matière visée à l'article 78 de la Constitution.

Art. 2

Les dispositions suivantes sont insérées dans le Livre Ier — « Des personnes » — du Code civil, sous un titre *VIbis*, intitulé « De l'union civile »:

« Art. 311*ter*. — Toute personne physique capable au sens des articles 1123 et 1124 peut passer avec une autre personne physique une convention de cohabitation, dans la mesure où elle n'est pas liée par une autre convention de cohabitation, un mariage ou une union civile, telle qu'elle est définie ci-après.

Cette convention ne peut être conclue entre parents et alliés jusqu'au troisième degré. Le Roi peut toutefois lever cette interdiction pour motif grave, lorsqu'il s'agit d'une relation entre oncle et nièce, tante et neveu, beau-frère et belle-sœur.

Art. 311*quater*. — Les parties peuvent cependant opter pour l'union civile telle qu'elle est définie ci-après en faisant à cet effet une déclaration devant l'officier de l'état civil du domicile de l'une d'elles, dans la mesure où aucune d'elles n'est liée par un mariage ou une autre union civile.

Art. 311*quinquies*. — Le régime des biens de l'union civile est celui de la communauté réduite aux

van de scheiding van goederen met gemeenschap van de aanwinsten of dat van scheiding van goederen. De partijen maken hun keuze kenbaar bij de verklaring bedoeld in het vorige artikel.

Art. 311*sexies*. — De instapregeling wordt beëindigd op vraag van een van de partijen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand van de plaats, waar de verklaring bedoeld in artikel 311*quater* werd afgelegd.

De beëindiging wordt door de ambtenaar aan de andere partij betekend bij gerechtsdeurwaardersexploot, na voldoening van de kosten daarvan.

De partij, die haar behoeftigheid aantoont, kan van de andere partij een bijdrage ontvangen. Deze bijdrage loopt zolang de instapregeling heeft geduurd.

Evenwel kunnen bijzondere economische omstandigheden een inkorting of verlenging van deze termijn rechtvaardigen.

In geen geval mag het bedrag van de bijdrage hoger zijn dan een derde van de inkomsten waarover de bijdrageplichtige kan beschikken of die hij redelijkerwijze in staat is te verwerven.»

Art. 3

De vrederechter van de woonplaats van de partijen is bevoegd voor elke betwisting tussen de partijen gedurende de instapregeling.

De rechtbank van eerste aanleg van de woonplaats van de partijen is bevoegd voor de betwistingen over de gevolgen van de beëindiging van de instapregeling.

Art. 4

In Titel II, «Akten van de burgerlijke stand», van Boek I, «Personen», van het Burgerlijk Wetboek wordt onder een nieuw hoofdstuk VII, «Register van de verklaringen van instapregeling van samenwonenden», een artikel 101*bis* ingevoegd, luidend als volgt:

«Art. 101*bis*. — De ambtenaren van de burgerlijke stand houden een register van de verklaringen van instapregeling voor samenwonenden bij en maken ervan kantmelding in de geboorteakten van de partijen.

Evenzo wordt de beëindiging van de instapregeling ingeschreven en wordt kantmelding ervan gemaakt op de geboorteakten van de partijen.

De ambtenaren leveren voor eensluidend verklaarde uittreksels uit deze registers af.»

acquêts ou celui de la séparation de biens. Les parties font connaître leur choix au moment où elles font la déclaration prévue à l'article précédent.

Art. 311*sexies*. — L'union civile est résolue à la demande d'une des parties, effectuée devant l'officier de l'état civil du lieu où la déclaration prévue à l'article 311*quater* a été faite.

L'officier de l'état civil notifie la résolution à l'autre partie par exploit d'huissier, après acquittement des frais y afférents.

La partie qui démontre son indigence peut recevoir de l'autre partie une aide financière. Cette aide sera octroyée pour un terme égal à celui de l'union civile.

Ce terme peut cependant être écourté ou allongé en fonction des circonstances économiques.

Le montant de l'aide ne peut en aucun cas excéder un tiers des revenus dont le débiteur peut disposer ou qu'il est raisonnablement en mesure d'acquérir.»

Art. 3

Le juge de paix du domicile des parties connaît de toutes les contestations qui surgissent entre celles-ci au cours de l'union civile.

Le tribunal de première instance du domicile des parties connaît de toutes les contestations concernant les conséquences de la résolution de l'union civile.

Art. 4

Un article 101*bis*, libellé comme suit, est inséré dans le Titre II — «Des actes de l'état civil» — du Livre Ier — «Des personnes» — du Code civil, sous un nouveau chapitre VII, intitulé «Registre des déclarations d'union civile»:

«Art. 101*bis*. — Les officiers de l'état civil tiendront un registre des déclarations d'union civile et feront figurer la mention de l'union civile en marge de l'acte de naissance des parties.

De même, la résolution de l'union civile sera inscrite sur un registre et mention en sera faite en marge de l'acte de naissance des parties.

Les officiers de l'état civil délivreront des extraits certifiés conformes de ces registres.»

Art. 5

Een nieuw artikel 745*octies*, luidend als volgt, wordt in hetzelfde Wetboek ingevoegd:

«Art. 745*octies*. — De bepalingen van de artikelen 745*bis* tot en met 745*septies* van het Burgerlijk Wetboek zijn toepasselijk op de instapregeling voor samenwonenden, vanaf het tijdstip dat deze twee ononderbroken jaren geduurd heeft.»

Nadia MERCHIERS.
Frederik ERDMAN.
Paula SÉMER.
Francy VAN DER WILDT.
Lydia MAXIMUS.
Guy MOENS.
Eric PINOIE.
Patrick HOSTEKINT.
Louis TOBBACK.

Art. 5

Un article 745*octies*, libellé comme suit, est inséré dans le même Code :

«Art. 745*octies*. — Les dispositions des articles 745*bis* à 745*septies* sont applicables à l'union civile dès lors que celle-ci a duré deux ans sans interruption.»